

โครงการวิจัยเรื่อง การฟื้นฟู และการปรับตัวของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหว และคลื่น ยักษ์สึนามิ ในเขตกิ่งอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง

โดย นายสุรพันธ์ เพชรภา ผู้วิจัย
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การศึกษาเรื่องการฟื้นฟูและการปรับตัวของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหว และคลื่นยักษ์ "สึนามิ" เขตกิ่งอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง ด้านสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ เป็นการศึกษาหลังจากการเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่นยักษ์ "สึนามิ" ที่พัดเข้ามายังชายฝั่งทะเลตะวันตกของประเทศไทย ได้รับผลกระทบในหลายด้านทั้งทางกายภาพ และชีวภาพ สำหรับการศึกษารุ่นนี้จะทำการศึกษาเชิงสำรวจจากตัวอย่างจำนวน 128 ตัวอย่าง ที่ได้รับผลกระทบ และอาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในเขตพื้นที่โดยรอบสถานีวิจัยทรัพยากรชายฝั่งระนอง ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในเขตกิ่งอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง ประกอบด้วยหมู่ที่ 1, 2 และ 7 ของตำบลกำแพง และหมู่ที่ 3 ของตำบลนาคา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ และสภาวะการสูญเสียทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ประชากร การตั้งถิ่นฐาน และการย้ายถิ่น ตลอดจนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากได้รับผลกระทบดังกล่าว และความต้องการในการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ และการประกอบอาชีพ โดยจักได้นำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแผนการในการช่วยเหลือ ส่งเสริมอาชีพต่างๆ ตามที่ต้องการ และเพื่อความยั่งยืนต่อไป

ผลจากการศึกษา จากรายงานของกรมการปกครอง ณ 31 ธันวาคม 2547 มีจำนวนประชากรรวมทั้ง 2 ตำบลเท่ากับ 10,709 คน 2,362 คน หรือเฉลี่ย 453 คนต่อครัวเรือน แยกเป็นตำบลนาคา จำนวนประชากรเท่ากับ 5,446 คน จำนวนครัวเรือน 1,180 ครัวเรือน เฉลี่ยเท่ากับ 462 คนต่อครัวเรือน และตำบลกำแพง จำนวนประชากรเท่ากับ 5,263 คน จำนวนครัวเรือนเท่ากับ 1,182 ครัวเรือน เฉลี่ยเท่ากับ 445 คนต่อครัวเรือน

ผลจากการสำรวจสามารถแยกออกได้เป็น 8 ส่วนด้วยกันดังนี้

ลักษณะทางประชากร และสังคม กว่าครึ่ง เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 41.0 ปี เกือบ 1 ใน 3 มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย 2 ใน 3 นับถือศาสนาอิสลาม ที่เหลือนับถือศาสนาพุทธ กว่า 3 ใน 4 มีสถานภาพสมรสเป็นผู้ที่สมรสแล้ว โดยมีจำนวนบุตรเกิดรอดเฉลี่ย 2.7 คน จำนวนสมาชิกในบ้านเฉลี่ยเท่ากับ 3.9 คน มีจำนวนสมาชิกในบ้านที่เสียชีวิต หรือสูญหายไปเนื่องจากเกิดเหตุการณ์ "สึนามิ" เฉลี่ยเท่ากับ 1.2 คน ตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ กว่าครึ่ง เป็นผู้ที่เกิดและเติบโตใน

หมู่บ้านที่อยู่ในปัจจุบัน ในจำนวนผู้ย้ายถิ่นนั้นมีระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านที่อยู่ในปัจจุบันก่อนเกิดเหตุการณ์ "สึนามิ" เฉลี่ยเท่ากับ **19.2** ปี สำหรับระยะเวลาที่อยู่อาศัยในบ้านที่อยู่ในปัจจุบันหลังการเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวและคลื่นสึนามินั้น เฉลี่ยเท่ากับ **6.2** เดือน โดยมีสาเหตุสำคัญคือทางราชการจัดให้อยู่ ส่วนใหญ่ ไม่คิดที่จะย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ในจำนวนที่ต้องการย้ายถิ่นออกนั้น ครั้งหนึ่งต้องการย้ายออกไปอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ในจังหวัดระนอง โดยมีสาเหตุสำคัญคือกลัวแผ่นดินไหวและคลื่นสึนามิ ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยก่อนเกิดเหตุการณ์ "สึนามิ" ส่วนใหญ่ เป็นบ้านชั้นเดียวสร้างด้วยไม้ได้ถุนสูง และเป็นบ้านชั้นเดียวได้ถุนต่ำสร้างด้วยไม้ ส่วนบ้านที่อยู่อาศัยในปัจจุบันหลังเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวและคลื่น "สึนามิ" นั้น กว่า **1** ใน **3** เป็นบ้านเดิมที่เคยอยู่ ในจำนวนที่ย้ายไปอยู่บ้านใหม่นั้น ส่วนใหญ่ เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถุนสูง และเป็นบ้านสองชั้นสร้างด้วยไม้ผสมอิฐและปูน โดยบ้านใหม่นี้ ส่วนใหญ่ เป็นบ้านที่ทางราชการจัดให้อยู่

2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ พบว่า การประกอบอาชีพก่อนเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่น "สึนามิ" นั้น กว่า **2** ใน **3** ประกอบอาชีพด้านการทำประมงชายฝั่ง รองลงไปได้แก่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร หรือเลี้ยงสัตว์ หรือเลี้ยงปลา ส่วนการประกอบอาชีพหลักในปัจจุบัน (หลังการเกิดเหตุการณ์) ก็ยังคงประกอบอาชีพด้านการประมงชายฝั่งมากที่สุด แต่ก็มีอีกไม่น้อยที่ยังไม่ได้ประกอบอาชีพ เกือบ **2** ใน **3** ไม่มีอาชีพรองหรือเสริมใดๆ ในจำนวนที่ประกอบอาชีพรองหรือเสริมนั้น ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพด้านการประมงหรือจับสัตว์น้ำ โดยก่อนเกิดแผ่นดินไหวและคลื่นสึนามิ มีรายได้รวมของครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีเท่ากับ **63,798.02** บาท มีรายจ่ายรวมของครัวเรือนรวมเฉลี่ยต่อปีเท่ากับ **59,014.20** บาท และเมื่อเปรียบเทียบรายได้ปัจจุบัน กับก่อนเกิดเหตุการณ์นั้น เกือบ **4** ใน **5** ตอบว่าปัจจุบันมีรายได้น้อยกว่าก่อนเกิดเหตุการณ์ โดยยังคงมีหนี้สินเท่าเดิมเป็นส่วนใหญ่ คือมีหนี้สินเฉลี่ยเท่ากับ **63,113.51** บาท แหล่งเงินกู้ที่สำคัญได้แก่บิดา-มารดา และจากธนาคารพาณิชย์ต่างๆ สำหรับความต้องการเปลี่ยนอาชีพที่ทำในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่ ไม่ต้องการเปลี่ยนอาชีพที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ขณะที่ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพนั้น ต้องการเปลี่ยนอาชีพเป็นการทำสวนยางพาราของตนเอง ในด้านการถือครองที่ดิน กว่า **4** ใน **5** มีจำนวนที่ดินที่ถือครองเพียง **1** แปลง มีที่ดินที่ถือครองรวมเฉลี่ย **318** ไร่

3 ลักษณะทางสาธารณสุข สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ เกือบครึ่งหนึ่ง ปล่อยให้ชิมลงดินเอง ส่วนการกำจัดขยะภายในบ้านนั้น กว่าครึ่งหนึ่ง กองทิ้งไว้เพื่อรอเผา หรือฝัง โดยกว่า **4** ใน **5** มีถัง หรือภาชนะรองรับขยะของตนเองในรูปแบบต่างๆ กว่าครึ่งหนึ่ง ดื่มน้ำจากน้ำประปาหมู่บ้าน เกือบครึ่งหนึ่ง ไม่ได้นำน้ำมาผ่านกรรมวิธีใดๆ ก่อนดื่ม โดยมีภาชนะที่ใช้เก็บกักน้ำไว้ดื่มที่สำคัญคืออูเลอร์ หรือถัง หรือปิบ ส่วนน้ำที่ใช้สอยนั้น กว่าครึ่งหนึ่ง ใช้น้ำจากประปาหมู่บ้าน กว่าครึ่งหนึ่ง

ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับสาธารณสุขจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ส่วนใหญ่ ป่วยเป็นโรคหวัด หรือไข้หวัดใหญ่ และกว่าครึ่งหนึ่ง ไปรักษาที่โรงพยาบาล หรือคลินิก

4 การใช้ทรัพยากรป่าไม้ และคุณค่าสิ่งแวดล้อมนั้น เกือบทั้งหมด ใช้แกสเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม กว่า **3** ใน **4** ชื่อไม้มาจากร้านค้า หรือโรงเลื่อยมาใช้ปลูกสร้าง หรือซ่อมแซมบ้าน กว่าครึ่งหนึ่งในบริเวณหมู่บ้านมีต้นไม้กั้นลมได้เป็นอย่างดี และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้เท่ากับร้อยละ **742** ซึ่งนับว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ดี

5 ผลกระทบจากเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิที่มีต่อสภาพการดำรงชีวิตนั้น พบว่ามีผลกระทบทางลบจากเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิที่มีต่อสภาพการดำรงชีวิตในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการประกอบอาชีพ รายได้ รายจ่าย สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป ความรู้สึกริดก้างวล ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความสวยงามตามธรรมชาติที่เคยมีอยู่ โดยมีมูลค่าความเสียหายเท่าที่สามารถประเมินได้รวมเฉลี่ยเท่ากับ **718,822.48** บาทต่อหลัง และในจำนวนตัวอย่างที่ศึกษานี้มีผู้ที่ไม่ได้รับความเสียหายใดๆ ร้อยละ **125** สำหรับคอกสัตว์นั้น ส่วนใหญ่ไม่มีคอกสัตว์ ในจำนวนที่มีคอกสัตว์นั้น เสียหายทั้งหมดเป็นส่วนใหญ่ โดยมีมูลค่าความเสียหายเท่าที่สามารถประเมินได้รวมเฉลี่ยเท่ากับ **12,404.76** บาทต่อหลัง ความเสียหายของเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนในภาพรวมเท่าที่ประเมินราคาได้รวมทั้งหมดเฉลี่ยเท่ากับ **48,023.62** บาทต่อครัวเรือน ความเสียหายของอุปกรณ์เครื่องเขียน เครื่องใช้ในสำนักงาน และเอกสารหนังสือต่างๆ ในภาพรวมเท่าที่ประเมินความเสียหายได้รวมเฉลี่ยเท่ากับ **35,300.00** บาทต่อครัวเรือน เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพในภาพรวมเท่าที่ประเมินความเสียหายได้รวมเฉลี่ยเท่ากับ **858,635.30** บาทต่อครัวเรือน และ **3** ใน **5** ได้รับค่าชดเชยจากความเสียหายเนื่องจากแผ่นดินไหวและคลื่นสึนามิแล้วแต่ยังไม่ครบ ส่วนการอยู่ในข่ายที่ต้องย้ายบ้าน และ/หรือ หมู่บ้านออกไปยังที่ปลอดภัยนั้น มีผู้ที่อยู่ในข่ายที่ต้องย้ายบ้าน และ/หรือ หมู่บ้านออกไปยังที่ปลอดภัย กับที่ไม่อยู่ในข่ายที่ต้องย้ายบ้าน และ/หรือ หมู่บ้านออกไปยังที่ปลอดภัย ในอัตราส่วนใกล้เคียงกัน ในจำนวนที่ต้องย้ายบ้าน และ/หรือ หมู่บ้านออกไปยังที่ปลอดภัยนี้ **1** ใน **3** ไม่มีสิทธิ์ในการเลือกที่อยู่อาศัย และ/หรือที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ได้

6 ด้านความต้องการที่อยู่อาศัยใหม่ และ โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ นั้น กว่าครึ่งหนึ่ง ต้องการให้รัฐจัดสรรที่อยู่อาศัยใหม่ให้ รองลงไปได้แก่ไม่ต้องการที่อยู่อาศัยใหม่ แต่ต้องการปลูกบ้านใหม่ในที่ดินเดิม สำหรับลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ต้องการนั้น มีความต้องการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่ม กับแบบกระจายในที่ดินของตนเองในอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน และส่วนใหญ่ ต้องการอยู่บนที่เนิน หรือภูเขา หรือควน รองลงไปได้แก่ต้องการอยู่พื้นที่ราบแต่ให้ห่างจากชายฝั่งทะเลไม่ต่ำกว่า **2** กิโลเมตร โดยมี

ลักษณะบ้านที่ต้องการเป็นบ้านเดี่ยว 2 ชั้นมากที่สุด รวมทั้งมีความต้องการ โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งสาธารณูปโภคที่ทันสมัยทุกอย่างได้แก่ การมีถนนภายในหมู่บ้านที่ผ่านหน้าบ้านทุกหลังคาเรือน, การมีน้ำประปาใช้ทุกหลังคาเรือน, การมีไฟฟ้าภูมิภาคใช้ทุกหลังคาเรือน, การมีไฟส่องสว่างบนถนนทุกเส้นทางในหมู่บ้าน, การมีหอสัญญาณเตือนภัยคลื่นสึนามิประจำหมู่บ้าน, การมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินที่อยู่อาศัย, และการให้สร้างบ้านที่อยู่อาศัยตามขนาดของครอบครัว สำหรับขนาดที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยมีความต้องการขนาด 51-100 ตารางวามากที่สุด นอกจากนี้ก็มีความต้องการการบริการในด้านการอบรมวิชาชีพต่างๆ และการบริการด้านศูนย์สาธิตด้านวิชาชีพต่างๆ มากที่สุด รองลงไปได้แก่ต้องการการบริการในด้านแหล่งเงินทุนกู้ยืม

7. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิ ส่วนใหญ่ มีการพูดคุยกับเพื่อนบ้านในเรื่องต่างๆ นานๆ ครั้ง, มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนนานๆ ครั้งเป็นส่วนใหญ่, และส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมทางการเมืองในด้านต่างๆ เช่นนอกจากการไปใช้สิทธิ์ในการเลือกตั้งในระดับต่างๆ สำหรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนหลังการเกิดแผ่นดินไหว และคลื่นสึนามินั้น มีการพูดคุยกับเพื่อนบ้านบ่อยมาก, มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนน้อย หรือลดลงกว่าเดิม

ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือในกิจกรรมด้านต่างๆ มากที่สุดเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านสุขภาพอนามัยและความสะอาดของชุมชนเท่านั้นที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือแพทย์ในพื้นที่เป็นบุคคลที่ได้รับการเคารพนับถือ เชื่อฟังมากที่สุด

8 การปรับตัวและการฟื้นฟูหลังเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิ มีการปรับตัวต่อการเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิในระดับปานกลาง

ส่วนการฟื้นฟูที่ได้รับหรือกำลังได้รับหลังเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิ ได้รับการฟื้นฟูในระดับปานกลางเกือบทุกด้าน ยกเว้นเพียงด้านเดียวที่ได้รับการฟื้นฟูมาก คือด้านการเข้าร่วมในการปลูกต้นไม้เป็นแนวกันลมตามชายหาด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการฟื้นฟูต่างๆ ที่ได้รับอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นสิ่งที่ดำเนินการมาได้ถูกทางแล้ว และยังสามารถทำให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุแผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิสามารถฟื้นฟูสภาพการดำรงชีวิตได้ในระดับหนึ่ง และกว่า 4 ใน 5 เห็นด้วยกับโครงการฟื้นฟูต่างๆ ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

สำหรับการเสนอแนะในการจัดทำแผนและโครงการนั้น ได้แบ่งออกเป็น 2 แผนงานได้แก่ แผนการมีส่วนร่วมด้านการกำหนดที่ตั้งชุมชนและที่อยู่อาศัย และแผนการส่งเสริมและฟื้นฟูการประกอบอาชีพ โดยใช้งบประมาณการไว้เท่ากับ 330 ล้านบาท และ 132.50 ล้านบาทตามลำดับ ดังนี้

แผนการมีส่วนร่วมด้านการกำหนดที่ตั้งชุมชนและที่อยู่อาศัย ในบริเวณหมู่ที่ 1, 2 และ 7 ของตำบลกำแพง และหมู่ที่ 3 ของตำบลนาคา กิ่งอำเภอสุขสำราญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกำหนดที่ตั้งใหม่ ของชุมชน และลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยโดยการมีส่วนร่วม โดยก่อให้เกิดความพึงพอใจร่วมกัน และสอดคล้องกับความต้องการของทุกฝ่าย และยังเป็น การป้องกันพื้นที่ป่าชายเลน และชายฝั่งทะเลมิให้เกิดการบุกรุก รวมทั้งก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการอยู่อาศัย เกิดความสะดวกและเป็นระเบียบ ในการจัดโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งสาธารณูปโภค และการป้องกันภัยต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นด้วย โดยมีหน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบดังนี้ กรมป่าไม้, กรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช, กรมการปกครอง, กรม ปกครองส่วนท้องถิ่น, กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงสาธารณสุข, การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค, กรมทางหลวงชนบท, บริษัท ทศท. คอร์ปอเรชั่น (มหาชน) จำกัด, และมูลนิธิหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ สำหรับวิธีการดำเนินการนั้นน่าจะอยู่ในรูปแบบการจัดประชุมร่วมกันระหว่างประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบ และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดที่ตั้งถิ่นฐานใหม่ของผู้ประสบภัยธรรมชาติ เนื่องจากแผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิ จัดสรรที่ตั้งชุมชน หรือหมู่บ้าน และกำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกเพื่อความสะดวกในการจัดโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งสาธารณูปโภค การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน กำหนดขนาดที่ดินในแต่ละแปลง และรูปแบบบ้านที่อยู่อาศัย โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 20 เดือน งบประมาณ 330 ล้านบาท

แผนการส่งเสริมและฟื้นฟูการประกอบอาชีพ ในบริเวณหมู่ที่ 1, 2 และ 7 ของตำบลกำแพง และหมู่ที่ 3 ของตำบลนาคา กิ่งอำเภอสุขสำราญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบสามารถกลับมาประกอบอาชีพได้ดั้งเดิม หรือปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพใหม่ตามที่ต้องการ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบได้แก่ กรมประมง, กรมส่งเสริมการเกษตร, กรมการปกครอง, กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, กรมการพัฒนาชุมชน, และมูลนิธิหรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ และน่าจะมีวิธีการดำเนินการ โดยการจัดประชุมร่วมกันระหว่างประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบ และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนด และแนวทางร่วมกันในการส่งเสริมการประกอบอาชีพการประมงชายฝั่ง, การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการเกษตรต่างๆ รวมถึงการจัดหาวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการอบรมวิชาชีพเสริมต่างๆ ที่พึงประสงค์ตามความต้องการของประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงด้านการตลาด และรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพด้วย โดยใช้งบประมาณประมาณ 132.50 ล้านบาท ระยะเวลาประมาณไม่ควรเกิน 10 เดือน ทั้งนี้เพื่อเร่งรัดให้ผู้ประสบภัยสามารถกลับพื้นถิ่นอาชีพได้โดยเร็ว